

Het einde nabij?

Het apostolische Werk in de 19e eeuw

Zaterdag 22 september 2018, 11-16 uur

Plaats van samenkomst van het Apostolisch Genootschap

Meulenwiekelaan 49, 1402 TC Bussum

Het geloof in het 'einde der tijden' is een algemeen godsdienstig verschijnsel, bekend uit de Europese en de wereldgeschiedenis, van de oudheid tot heden. Het speelt een rol in actuele politieke discussies, bijvoorbeeld over de status van Jeruzalem. In de negentiende eeuw was het eindtijddenken in Europa, ook in Nederland, ten gevolge van de Franse Revolutie bijzonder krachtig. Het vormde de basis voor het ontstaan van het apostolische Werk. Sommige van de in de negentiende eeuw ontstane apostolische denominaties lieten het eindtijddenken varen, andere hielden daaraan in meerdere of mindere mate vast.

Wat gebeurt er nadat de verwachte eindtijd is verstreken?

Het apostolische Werk heeft in allerlei denominaties zeer verschillende vormen aangenomen. Heeft het toch een herkenbare identiteit? Of is die er niet?

Dit openbare historisch symposium wordt georganiseerd onder auspiciën van de Van Oosbreestichting op zaterdag 22 september 2018, van 11-16 uur in de plaats van samenkomst van het Apostolisch Genootschap, Meulenwiekelaan 49, 1402 TC Bussum.

In 2017 promoveerde Rie-Hilje Kielman te Leiden op het proefschrift: *In het laatste der dagen. Eindtijdverwachting in Nederland op de drempel van de moderne tijd (1790-1880)*. Zij zal het symposium openen. Zij plaatst de apostolische beweging in de context van andere bewegingen die de naderende eindtijd als uitgangspunt hadden gekozen. Frederique Demeijer, Truus Bouman-Komen, Edwin Diersmann en Johan Giskes leveren eveneens een bijdrage. Manfred Horstmanshoff en Henk Smits fungeren als voorzitters. De samenvattingen van de lezingen en biografische bijzonderheden over de auteurs vindt u hieronder. Het symposium wordt afgesloten met een forum waaraan vertegenwoordigers van diverse apostolische geloofsgemeenschappen deelnemen. De bijeenkomst zal worden opgeluisterd door muzikale bijdragen die de sfeer van de negentiende eeuw zullen oproepen. Het gemengd koor van de gemeente Bussum van het Apostolisch Genootschap verleent medewerking.

Programma

11:00 Inloop

11:20-11:25 Manfred Horstmanshoff Opening

11:25-12:10 Rie-Hilje Kielman 'Duistere tijden: de apostolische beweging en de eindtijdverwachting van de negentiende eeuw'

12:10-12:30 Muzikale bijdragen, ingeleid door Johan Giskes

12:30-13:45 Lunch

13:45-14:00 Frederique Demeijer 'De apostolische geschiedenis in vogelvlucht'

14:00-14:30 Truus Bouman-Komen 'De rol van de liefde in sommige eindtijdverwachtingen'

14:30-15:00 Edwin Diersmann 'De Apostolische Zending/Hersteld Apostolische Zendingkerk en de opkomst van het 'Nieuwe Licht' in Nederland na de dood van apostel Schwartz'

15:00-15:20 Thee/koffie

15:20-15:30 Muzikale bijdragen, ingeleid door Johan Giskes

15:30-16:00 Forumdiscussie onder leidng van Henk Smits

16:00 Henk Smits Sluiting

Aanmelding en betaling inschrijfgeld

De kosten van deelname aan de bijeenkomst bedragen € 10,00 per persoon. Aanmelding geschiedt door invulling van het aanmeldingsformulier op de website van de Van Oosbreestichting en betaling van het inschrijfgeld op de daar vermelde bankgirorekening. Het bericht dat de aanmelding en betaling zijn ontvangen is tevens toegangsbewijs.

Rie-Hilje Kielman

Duistere tijden: de apostolische beweging en de eindtijdverwachting van de negentiende eeuw

De negentiende eeuw werd gekenmerkt door een herleving van eindtijdalarmisme: de overtuiging dat het Godsrijk op korte termijn kon worden verwacht. Dat gaf de stoot tot het ontstaan van diverse eschatologische bewegingen, geïnspireerd door toekomstvisies die uiteenliepen van somber doemdenken tot stralende heilsvisioenen. Een daarvan was de apostolische beweging, waarin een centrale rol werd toegekend aan de werking van de Heilige Geest en de terugkeer van de geestesgaven. Rond 1870 bereikte het eindtijdalarmisme in deze kring een climax, om in de decennia daarna geleidelijk naar de achtergrond te verdwijnen.

Rie-Hilje Kielman (1959) studeerde geschiedenis aan de Universiteit Leiden en ontving in 1986 de Die Haghe-prijs voor haar onderzoek naar de negentiende-eeuwse eindtijdpublicist Hendrik Hentzepeter. In 2017 promoveerde zij op: *In het laatste der dagen. Eindtijdverwachting in Nederland op de drempel van de moderne tijd (1790-1880)*.

Johan Giskes

Inleiding muzikale bijdragen

Johan Giskes is musicus en muziekhistoricus. Van zijn hand verscheen een groot aantal publicaties over uiteenlopende aspecten van de Amsterdamse muziekgeschiedenis. Hij is in Utrecht gepromoveerd op het fenomeen gastdirigent, in het bijzonder bij het (Koninklijk) Concertgebouworkest. Binnen het Apostolisch Genootschap is hij ook actief als geestelijk verzorger.

Frederique Demeijer

De apostolische geschiedenis in vogelvlucht

Hoe heeft het apostolische geloof vanuit Groot-Brittannië via Duitsland Nederland weten te bereiken? Hoewel de Apostolische geschiedenis in Nederland complex en veelomvattend is, zal ik proberen in een kort tijdsbestek te laten zien wat de belangrijkste afsplitsingen waren die tot het huidige veelstromenland hebben geleid.

Frederique Demeijer (1983) is promovenda aan de Faculteit der Godgeleerdheid van de Vrije Universiteit te Amsterdam. Zij onderzoekt bij zes sociale generaties leden van het Apostolisch Genootschap in hoeverre de apostolische geloofsovertuiging bepalend was en is voor hun identiteit en hoe zij heden ten dage religie beleven. Ze studeerde culturele antropologie aan de Universiteit van Amsterdam, de University of Cape Town en de Vrije Universiteit. Zij is lidmaat van het Apostolisch Genootschap.

Truus Bouman-Komen

De rol van de liefde in sommige eindtijdverwachtingen

In het gedachtesysteem van de filadelfiërs uit de 18e eeuw speelde liefde de hoofdrol. Zonder de volmaakte liefde als bindmiddel tussen de gelovigen, die de leden van het lichaam van Christus waren, was de wederkomst van Christus niet mogelijk.

Het programma van Albury van rond 1830 vertoont grote overeenkomst met dat van de filadelfiërs uit de eeuw ervoor, maar nu schijnt liefde te ontbreken. In het *Testimonium* echter, dat enkele jaren later aan de groten der aarde werd overhandigd, wordt de liefde als bindende factor wel genoemd. Johann Evangelist Georg Lutz (1801-1892) en Heinrich Wilhelm Josias Thiersch (1817-1885) behoorden tot de eerste Duitsers die voor het katholiek apostolische werk werden gewonnen. Ik schilder wat dit in hun leven teweegbracht en wat zij betekenden voor de *katholisch-apostolische Gemeinden*. Liefde kreeg in liedgoed en geschriften met de tijd een grote plaats. Desondanks konden scheuringen niet voorkomen worden.

Truus Bouman studeerde germanistiek, was docent Duits en promoveerde op latere leeftijd bij de theologen van de VU op een kerkhistorisch onderwerp waarin broederliefde en haat centraal staan. Momenteel werkt ze aan een boek over tweeduizend jaar apostolische diversiteit. Zij is lidmaat van het Apostolisch Genootschap.

Edwin Diersmann

De Apostolische Zending/Hersteld Apostolische Zendingkerk en de opkomst van het 'Nieuwe Licht' in Nederland na de dood van apostel Schwartz

De door apostel Schwartz in Nederland gestichte Apostolische Zending leek qua geloofsleer veel op die van de 'moederkerk', de Katholieke Apostolische Kerk. Dit gold ook de eschatologie, de leer der laatste dingen. Binnen de Duitse tak van de (Neu)apostolische Gemeinde vonden in de laatste decennia van de 19e eeuw leerstellige ontwikkelingen plaats die na de dood van Schwartz ook in de Nederlandse apostolische gemeenten verspreid werden. Deze veranderde leer werd door een deel van de Nederlandse apostolischen geringschattend het 'Nieuwe Licht' genoemd. Onderzocht zal worden of het 'Nieuwe Licht' in Nederland ook veranderingen op het gebied van de eschatologie veroorzaakte, en zo ja: wat deze veranderingen inhielden.

Edwin Diersmann (1962) is afgestudeerd theoloog (Radboud Universiteit, kerkgeschiedenis, 2010) en religiewetenschapper (idem, geestelijke verzorging, 2015). Hij is lid van de Nieuw-Apostolische Kerk en publiceert sinds 2007 over de geschiedenis van verschillende apostolische groeperingen. Na een carrière in de automatisering werkt hij sinds twee jaar beroepsmatig als zelfstandig professioneel beschermingsbewindvoerder bij de franchise-organisatie Rappórt Bewindvoering en Inkomensbeheer.

Manfred Horstmanshoff, oprichter van de Van Oosbreestichting en oud-voorganger van de gemeenten Vlaardingen en Delft van het Apostolisch Genootschap, opent de bijeenkomst en zit het ochtendgedeelte voor; Henk Smits, voorganger van de gemeente Bussum van het Apostolisch Genootschap en lid van het bestuur van de Van Oosbreestichting, zit het middagedeelte voor en sluit de bijeenkomst.

Apostel F.W. Schwartzwandeling

Wie de historische plaatsen, zoals kerkgebouwen en woonhuizen die in de arbeidsperiode van apostel Schwartz een rol hebben gespeeld met eigen ogen wil zien, kan op eigen gelegenheid de 'Apostel F.W. Schwartzwandeling' maken. Hieraan zijn geen kosten verbonden. De beschrijving is [hier](#) te downloaden.

Tentoonstelling

Tijdens de bijeenkomst zal een kleine tentoonstelling van archivalia die betrekking hebben op het apostolische Werk in de negentiende eeuw te zien zijn, ingericht door Remi Lucassen, archivaris van het Apostolisch Genootschap.

Selectieve opgave van literatuur en websites

Becker, J.W., *Het eeuwige heimwee, chiliasme en sektarisme*, diss. Leiden, Alphen a/d Rijn, Samsom, 1976

- Bouman-Komen, T., 'Herrnhutters en apostolischen. Een wordingsgeschiedenis van idealen', Artikelen, Van Oosbreestichting,
http://www.vanoosbreestichting.nl/1210140/1393773/13.3_bouman_1402.pdf
- Brand, B.L., *Nieuw licht op oude wegen. De wegen die de apostolische beweging volgde vanaf de oorsprong (circa 1830) tot Het Apostolisch Genootschap anno 2011*, Eburon, Delft 2013
- Bremmer, J.N., *Van zendelingen, zuilen en zapreligie. Tweehonderd jaar godsdienst in Nederland en Het Apostolisch Genootschap*, Zevende J.H. van Oosbreelezing, Eburon, Delft 2005
- Clemens, Th., Otten, W. en Rouwhorst, G. (red.). *Het einde nabij? Toekomstverwachtingen en angst voor het oordeel in de geschiedenis van het Christendom*, Nijmegen, Valkhof, 1999
- Cohn, N., *The pursuit of the millennium*, Paladin, Granada Publishing, Londen, 1984⁴
- Diersmann, E., 'An ihren Früchten sollt ihr sie erkennen.' *Das Erbe von Friedrich Wilhelm Schwarz: 100 Jahre niederländische apostolische Gemeinschaften, ein geschichtlicher Überblick*, Re Di Roma-Verlag, Remscheid, 2007
- Heijder, M., *Het venster op F.W. Schwarz. De grondlegger van het Apostolische Werk in Nederland*, Het Apostolisch Genootschap, Baarn, 1988
- Kielman, R.H., *In het laatste der dagen. Eindtijdverwachting in Nederland op de drempel van de moderne tijd (1790-1880)*, Eburon, Delft
- Lammertsma, A., *De apostolische beweging: een overzicht van de herkomst van het liedgoed en het gedachtegoed tussen 1826 en 1946*,
http://www.vanoosbreestichting.nl/1210140/1630804/lammertsma_boek_170506.pdf met register:
http://www.vanoosbreestichting.nl/1210140/1630804/lammertsma_boek_index_170512.pdf
- Sierksma, F., *Een nieuwe hemel en een nieuwe aarde*, Konstapel, Groningen 1978²
- Stoffels, H.C., *Het einde nabij en voorbij*, afscheidscollege, VU Amsterdam, 2017
<https://research.vu.nl/ws/portalfiles/portal/16627427>
- Tang, M.J. *Het apostolische Werk in Nederland tegen de achtergrond van zijn ontstaan in Engeland en Duitsland*, Boekencentrum, 's-Gravenhage, 1982, 1989⁴

Websites

- <http://www.apgen.nl> (Apostolisch Genootschap)
- <http://www.apostolische-geschiede.de/> (Netzwerk Apostolische Geschichte)
- <http://www.apostolischen.nl/APinhoud.htm> (Veel over verschillende apostolischen, o.a. foto's van kerkgebouwen/plaatsen van samenkomst)
- <http://www.nak-nl.org> (Nieuw-Apostolische Kerk in Nederland)
- <http://www.nak-zentralarchiv-nrw.de/> (Archief Nieuw-Apostolische Kerk Noordrijn-Westfalen)
- <http://www.vanoosbreestichting.nl>
- <https://www.facebook.com/Apostolische-Heiligdommen-592569524189090/> (Apostolische kerkgebouwen/plaatsen van samenkomst)
- <http://www.apostolischen.nl/APgebouwen.htm> (Apostolische kerkgebouwen/plaatsen van samenkomst)

Voor vragen en opmerkingen: ManfredHorstmanshoff@iCloud.com